

4. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 16 с.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : від 15.11.2000 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 20.02.2019).

Одержано 23.02.2019

УДК 343.988:343.6

Юрій Олександрович ЛЕВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ЗАПОБІГАННІ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПОБУТОВИХ ЗЛОЧИНІВ

На сучасному етапі боротьби зі злочинністю, важливою умовою кримінологічного аналізу злочинних посягань, зокрема сімейно-побутових злочинів, є відомості про жертв злочинів. Їх всебічне вивчення має відбуватися у зв'язку із взаєминами зі злочинцем, з урахуванням ролі у протиправній діяльності. Жертва насильницького злочину в сім'ї – важлива ланка в детермінації такої злочинної поведінки, а тому виражає сутність запобігання в напрямку від потерпілого.

Найбільшу частку сімейно-побутових злочинів становлять насильницькі злочини. Серед жертв, що постраждали від прояву кримінально-насильницької поведінки, жінки становлять 18 %, з них 89 % сприяли злочинному посяганням через свою віктимну поведінку [1].

В офіційній статистиці немає відомостей щодо вчинених насильницьких злочинів у сфері сімейно-побутових відносин. Разом з тим, за результатами конкретно-соціологічних досліджень 30–40 % тяжких насильницьких злочинів вчиняється саме в сімейно-побутовій сфері. Останніми роками поліція фіксує від 60 до 100 тисяч заяв та повідомлень про факти вчинення домашнього насильства. Хоча від фізичного домашнього насильства в Україні страждає орієнтовно 1,8 мільйона жінок. З кожним роком шокує статистика щодо насильства вдома невпинно зростає. За офіційними даними у минулому році близько 600 жінок загинуло від рук насильників, з усіх випадків сімейного насильства лише у 10 % жінка звертається до поліції. У 90 % випадків – це насильство чоловіків щодо жінок. Лише 10 % повідомлень про насильство в сім'ї доходить до правоохоронних органів [2].

Тому, вивчення жінок-жертв насильницьких злочинів у сім'ї дає можливість з'ясування найбільш віктимогенно значущих особистісних ознак і властивостей, процесу віктимізації, а також механізму криміногенно-віктимогенної взаємодії злочинця та жертви. При цьому мають бути проаналізовані і ситуація злочину, і емоційні, вольові, моральні якості жертв, їхній спосіб життя й соціальна роль.

Поведінка та особливості жертви насильства багато в чому можуть бути наслідком життєвої ситуації, яка характеризується наявністю насильства. Жертви «домашнього» насильства можуть перебувати в ізоляції внаслідок контролю партнера за їх особистим життям, зустрічами з друзями, родичами тощо. Шляхом подальшої ізоляції жертви-партнери доводять психологічний контроль над жертвою до такого рівня, коли по суті починають визначати реальність для жертви. Згодом ця тактика змінюється більш суворим контролем у вигляді вербального і фізичного насильства спрямованого на відокремлення жертви від родичів і друзів. Відтак, без будь-яких зовнішніх контактів, жертві стає все важче уникати психологічного контролю з боку партнера. Деякі починають вірити у слова партнера, що поодинокі не вижити, тоді як інші чинять опір такому спотворенню дійсності, але ціною емоційного стресу [3].

Зокрема, за даними аналізу результатів деяких досліджень встановлено, що частка жінок, які тією чи іншою мірою спровокували, наприклад, вбивство, майже удвічі нижча (37 %), ніж серед чоловіків-жертв убивства. Причому із загальної кількості жінок-жертв насильства лише 38 % на момент злочину були одружені, 62 % – були незаміжні, віковий пік віктимності для

жертв убивств і різного виду тілесних ушкоджень значно нижчий (у середньому на 7–8 років) ніж для жертв корисливих злочинів проти особи [4].

Важливою характеристикою жертви та її поведінки є освіта. У кримінологічних джерелах зазначається тенденція зниження частки малоосвічених жертв насильницьких злочинів, як і насильницьких злочинців загалом. Однак, як відомо, без урахування рівня загальної культури, освітній рівень не може істотно вплинути на вибір саме насильницького варіанта поведінки, оскільки прямої залежності між освітнім рівнем і формою поведінки особи не спостерігається.

Низький освітній, а часом і пов'язаний з ним культурний рівень проявляються очевидно. По-перше, особи з низьким освітнім і культурним рівнем вирізняються агресивністю; частіше вчиняють насильницькі злочини, а отже, провокують аналогічну реакцію стосовно до себе. По-друге, низький освітній та культурний рівень призводить до цілковитого невміння об'єктивно оцінити обстановку, можливі наслідки своєї поведінки, небажання звернутися по захист до компетентних органів, які захищають інтереси особистості.

Ще одним із віктимних факторів є спільна субкультура та маргінальне середовище, що характеризується процвітанню пияцтва, сварками й скандалами, сприяють частішому виникненню конфліктів, коли потенційну жертву не можна заздалегідь відрізнити від потенційного злочинця, коли лише випадок вирішує, хто стане жертвою, а хто – убивцею.

Аморальний спосіб життя, спільне вживання жертвою та злочинцем спиртних напоїв, відсутність морально-етичної вибірковості у сфері інтимних відносин, аморальний, розгульний спосіб життя – з одного боку, ілюструє стійку антисупільну орієнтацію значної частини жертв насильства в сім'ї, а з іншого – може вказувати на те, що в полі уваги правоохоронних органів переважно є дезадаптивні сім'ї, де сварки, бійки та дебош є нормою міжособистісного спілкування. Своєю чергою сім'ї, де насильство ретельно приховується, а жертва перебуває в цілковитій матеріальній та психологічній залежності від чоловіка й терпить систематичні прояви агресії, побої, приниження, зазнає психічної, фізичної, економічної шкоди внаслідок численних подружніх зрад, залишаються недосяжними для підрозділів поліції, а отже, такі жінки найбільш незахищені від проявів домашнього насильства.

Слід зауважити, що насильницькі злочини не завжди можуть бути нейтралізовані самою жертвою посягання. Насильство найчастіше супроводжується факторами несподіванки, стрімкості, інтенсивності нападу, які подеколи або паралізують волю жертви, або об'єктивно фізично позбавляють її можливості активного опору або, тим паче, можливості «уникнути злочину».

Отож незахищеність жінок-жертв сімейного насильства, на нашу думку, виступає зовнішньою, об'єктивною умовою їх віктимності. Суб'єктивна схильність може розглядатися як внутрішня причина того, що жінка стала жертвою злочину. Зрозуміло, що до цих чинників треба додати причини, які «закладені» в самому злочинцеві.

Кримінологічно значущою в певних ситуаціях є не тільки негативна поведінка жертви (напад, образи тощо), а й позитивна, що також може призвести до заподіяння шкоди (при захисті третьої особи від нападу, припинення злочину тощо).

Отже, кримінологічна інформація про типові варіанти поведінки жертви насильства в сім'ї, і особистісні характеристики є необхідною умовою розроблення ефективних заходів запобігання підрозділами поліції насильницьким проявам у сім'ї.

Отже, підсумовуючи викладене, можна узагальнити, що злочини у сфері сімейних відносинах, можуть мати такі спільні характеристики, що визначають їх віктимну поведінку: низька самооцінка; віра в міфи про насильницькі стосунки як норму співжиття, віра в «жіноче призначення» терпіти насильство чоловіка; беруть на себе відповідальність за дії кривдника; страждають від відчуття провини, заперечують своє почуття гніву до кривдника; мають різко виражені реакції на стрес і психосоматику; вірять в те, що сексуальні стосунки можуть стабілізувати стосунки загалом; впевнені, що ніхто не може їм допомогти у вирішенні проблеми насильства в сім'ї.

Безумовно прийняті законодавчі зміни, в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також ті, що стосуються криміналізації домашнього насильства (ст. 126-1 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151-3 КК України), незаконного проведення абортів або стерилізації (ст. 152 КК України), запровадження обмежувальних заходів щодо особи, яка вчинила домашнє насильство (ст. 91-1 КК України), кримінальної відповідальності за

невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів і непроходження програми для кривдників (ст. 390-1 КК України) мають значно підсилити реагування на домашнє насильство в Україні та знизити рівень даної злочинності. Однак сьогодні в правовому полі відсутнє як законодавче визначення «жертва злочину», так і не передбачено віктимологічних запобіжних заходів. Тому, віктимологічний аспект щодо даної проблематики потребує додаткового науковопрактичного дослідження, що дасть можливість посилити запобіжну діяльність в даному напрямку.

Список бібліографічних посилань

1. Репецкая А. Л. Виновное поведение потерпевшего и принцип справедливости в уголовной политике. М., 1992. 184 с.
2. Калинина С. Б. Профессиональная деятельность консультанта кризисного центра по оказанию психологической помощи женщинам в ситуациях насилия : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Тверь, 2002. 300 с.
3. Щороку понад 1,8 мільйона українок потерпають через домашнє насильство // Укрінформ : сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2588861-soroku-ponad-18-miljona-ukrainok-poterpaut-cerez-domasne-nasilstvo.html> (дата звернення: 10.03.2019).
4. Чеханюк Л. В. Профілактика віктимної поведінки жінки як жертви злочинного посягання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. С. 11–12.

Одержано 14.03.2019

УДК [343.34:343.85](477)

Ярослав Григорович ЛИЗОГУБ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри тактичної та тактико-спеціальної підготовки факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИТИЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМИХ ПРИПИСІВ ДЕЯКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Безпека суспільства – головне завдання будь-якої правової держави. Як правильно зазначає О. А. Корнієвський, це «одна з найважливіших умов існування та розвитку громадянського суспільства...» [1, с. 103]. Ще б пак, адже від того, наскільки, вибачте за тавтологію, у безпековому плані, є забезпеченим суспільство, залежить і його розвиток, і його оптимізація, і його життєздатність. У демократичній країні таке забезпечення можливе, як видається, лише за умов надійного функціонування відповідної правової царини. Найбільш суворим і, у певному сенсі, ефективним є її кримінально-правовий вид, оскільки саме кодекс законів про кримінальну відповідальність, яким, фактично, є чинний КК України, містить низку положень про заборону того чи іншого явища, що здатне заподіяти шкоду суспільній безпеці.

Проте, вищезазначена логіка спрацьовуватиме лише в тому випадку, якщо відповідні положення кодексу матимуть змістовно виважений, юридично та стилістично збалансований вигляд. Вигляд, в якому послідовно втілюватимуться елементи справедливої та грамотної кримінально-правової політики. Усе це, на нашу думку, можливе лише за умов їх, положень, ретельної доктринальної перевірки і інтерпретації.

Значної актуальності в розглядуваному контексті набуває група злочинів терористичної спрямованості, які законодавчо розташовані в розділі IX Особливої частини КК України, оскільки юридичний зміст ознак деяких з них, як видається, заслуговує на обговорення, а, можливо, навіть і виправлення. Деякі проблемні місця цієї групи суспільно небезпечних діянь нами вже розглядалися у попередніх наукових працях [2, с. 42–45], проте, як видається, не всі.

Проблема № 1. Редакція статті 258⁴ КК України «Сприяння вчиненню терористичного акту», з огляду на зміст діяння, частково відтворює юридичні ознаки злочину, закріпленого статтею 258³ «Створення терористичної групи чи терористичної організації». Так, однією з форм об'єктивної сторони основного складу, передбаченого статтею 258⁴, є вербування особи з метою вчинення терористичного акту. Вербування особи (людини), як справедливо зазначається у